

Дубасенюк О.А. Педагогічні умови формування ціннісно-моральних орієнтацій здобувачів освіти в умовах освітніх змін. // Актуальні проблеми формування ціннісно-моральних орієнтацій здобувачів освіти як детермінанта освітньої діяльності закладів фахової передвищої освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред Ю.В. Ївженка. Київ, Четверта хвиля, 2022. Ч.1. 107 с. С.19-22.

Дубасенюк О.А.
д.п.н., професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний
університет імені Івана Франка

Педагогічні умови формування ціннісно-моральних орієнтацій здобувачів освіти в умовах освітніх змін.

Формування ціннісно-моральних орієнтацій особистості у сучасних умовах набуває особливої актуальності. Це насамперед відбувається в процесі освіти. Отримання освіти стає однією з основних цінностей сучасного суспільного розвитку. Значною мірою це пов'язано з розвитком самої освіти і вагомості освіченості в життєдіяльності кожної людини. Освіта являє нерозривну єдність двох процесів: навчання і виховання, і спрямована на гармонізацію двох напрямів буття особистості: соціального (загального, значущого) у контексті індивідуальності її розвитку та індивідуального (особливого, одиничного) в її соціальному значенні.

Виняткової ваги набуває саме навчання у закладах вищої освіти – процес отримання і засвоєння професійних та особистісно орієнтованих знань, умінь, навичок. Тенденція зростання значення навчання, наукової підготовки фахівців стала помітно простежуватися у світі вже з другої половини минулого століття. Відбувається розширення освітнього простору (процесів просвітницької, навчальної діяльності), його меж у географічному,

гендерному, віковому, соціальному, професійному та інших аспектах. Нині освіта і професійне навчання поширилися у найвіддаленіших регіонах світу. Практично у всіх країнах розвивається система загального шкільного та спеціального навчання у ЗВО. Відповідно освітні процеси впливають на ефективність формування ціннісно-моральних орієнтацій здобувачів освіти.

Окресленій проблемі присвячені праці Г.О. Балла, який розглядає орієнтири сучасного гуманізму в суспільній, освітній, психологічній сферах [1], І.Д. Бех досліджує духовність особистості у діяльнісних пріоритетах, духовну цінність особистості у процесуальному вимірі [2]. І.А. Зязюн аналізував такі провідні категорії як науковий світогляд, наукове мислення, наукові знання, здібності, заклав психологічне підґрунтя педагогіки [3]. В.Г. Кремень обґрунтував основи філософії людиноцентризму в освітньому просторі [4].

Мета дослідження: проаналізувати педагогічні умови особистісного зростання здобувачів педагогічної освіти в умовах освітніх змін.

Особистісне зростання здобувачів педагогічної освіти відбувається шляхом реалізації таких педагогічних умов як упровадження в освітню теорію та практику взаємопов'язаних стратегій особистісного зростання, зокрема – самопізнання, самореалізація, саморозвиток.

1. Стратегія самопізнання. Процес самопізнання передбачає самоусвідомлення особистості студента про себе як особистості та майбутнього професіонала. Потреба в особистісному самовдосконаленню призводить до наявності мотивації, що стимулює студента до роботи над собою. На думку І.Д. Бека, Г. М. Мешкової, важливо усвідомити співвідношення між Я-реальним та Я-ідеальним [2, 5]. Здатність до самопізнання розвивається у тому випадку, коли у майбутнього вчителя є особистісний та професійний ідеал і потяг до самопізнання, сформовані ціннісно-моральні орієнтації, які ґрунтуються на визнаних ідеалах видатних мислителів та педагогів минулого і сучасного. До них можна віднести такі

показники професійного ідеалу як цілеспрямованість, осмисленість, самовладання, рішучість, волювільні якості; наявність позитивної мотивації щодо вибору студентом педагогічної професії; вироблена здатність до організації та постійного вдосконалення у навчальній і самостійній роботі студентів; участі в різноманітній позанавчальній роботі. Самопізнання постає важливою передумовою особистісного зростання майбутнього педагога і починається із самоаналізу та усвідомлення своїх успіхів та проблем, психічного стану. Цьому сприяють сформовані рефлексивні вміння, які дають змогу об'єктивно аналізувати власні думки і вчинки. Відтак, самопізнання – це процес цілеспрямованого отримання інформації про розвиток якостей своєї особистості. Основне правило самопізнання – шукати в собі істинне Я. Самопізнання необхідне не тільки для задоволення від процесу пізнання та пошуку істини, а передбачає досягнення певної мети, зокрема неперервного самовдосконалення, тобто формування себе відповідно до власних намірів, ідеалу. Воно є підґрунтям для адекватного (такого, що відповідає можливостям особистості) оцінювання самого себе [5].

Процес самопізнання спрямований на виявлення особливостей свого характеру, на ті якості, які потребують подальшого самовдосконалення з тим, щоб досягати поставленої мети. Важливим елементом процесу самопізнання є самовизначення власної спрямованості, виявлення особливостей темпераменту, здібностей, мотивів поведінки, учинків тощо.

У психолого-педагогічній літературі (І.Д. Бех, С.Д. Максименко, Г.М. Мешкова, В.В. Рибалко та ін.) виокремлюють три основні методи пізнання власного Я: 1) вербального (здійснюється за допомогою мовлення) і невербального (міміка, жести тощо) зворотного зв'язку. Зростаюча особистість отримує оцінку своєї поведінки з боку батьків, друзів, знайомих, педагогів. У дорослому віці цей метод застосовувати важче, оскільки люди частіше керуються міркуваннями чужості, такту і рідко висловлюють власну думку про вчинки інших, особливо коли ця думка негативна;

2) порівняння. Як правило, людина порівнює себе з іншими людьми, з

якими перебуває у близьких стосунках. Однак до цього методу варто підходити обережно, оскільки результати самопізнання під час порівняння залежать від багатьох чинників: особистості, з якою людина себе порівнює; думки колективу, у якому вона перебуває; суспільної ролі, яку вона виконує;

3) самоспостереження. Суть цього методу полягає в тому, що людина спостерігає за своїми діями, вчинками, думками, почуттями та оцінює їх, здійснює самоаналіз і самооцінювання. Самоспостереження є необхідною передумовою самоконтролю особистості за власною поведінкою та діяльністю. Нині поширений ще один метод пізнання власного Я - самотестування, тобто застосування різноманітних тестів у психолого-педагогічній науковій літературі для визначення якостей власного характеру, особливостей пам'яті, уваги, мислення тощо. Тести можуть допомогти надати певні уявлення про власні якості, здібності, нахили, уміння. Самопізнання сприяє створенню цілісної картини особистості. Знання типологічних властивостей своєї нервової системи (сила, врівноваженість, рухливість) полегшує людині роботу над собою, оскільки дає змогу будувати програму самовиховання з урахуванням працездатності, урівноваженості, емоційної стабільності, рухливості, пластичності чи ригідності нервових процесів. Знання своїх особистісних особливостей (екстраверсія, інтроверсія, нейротизм), деяких рис характеру (лідерство, уміння переборювати труднощі, лабільність, соціальна дистанція), рівня розвитку організаторських та комунікативних умінь допоможуть створити і скоректувати програму професійного самовиховання [1, 2, 5].

2. *Стратегія самореалізації.* Г.М. Мешко розроблено технологію професійного самовиховання як модель діяльності з проєктування, організації і здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення особистості та її професійно значущих якостей, а також усунення негативних. Оволодіння технологією професійного самовиховання допоможе майбутньому педагогу продуктивно організувати самостійну підготовку до професійної діяльності та

досягнути високого рівня педагогічної майстерності. Педагогічні та духовні практики, щоденні заняття активно розвивають особистісні якості майбутнього педагога, зокрема формуються його ціннісні та моральні орієнтації в умовах освітніх змін [5]. До них насамперед відносимо: любов до дітей, любов до певної галузі знань, громадянськість, національна свідомість, культура мови, товариськість, спостережливість, вимогливість, самодисципліна, наполегливість, дослідницькі якості, дух дослідника, новатора, вміння передавати знання, вміння стати на позицію учня, виражена жага до знань, до пізнання нового. Відтак, шлях пізнання – це процес інтеграції особистості, який при постійному саморозвитку приведе до її гармонії і задоволеності.

3. *Стратегія саморозвитку* особистості здійснюється насамперед шляхом вивчення психолого-педагогічних дисциплін, зокрема основ загальної та вікової психології, «Педагогіки школи», «Дидактики», «Теорії та методики виховного процесу», «Історії освіти», «Основи педагогічної творчості», «Основи акмеології» тощо; вивчення літератури про біографічний та професійний шлях видатних педагогів минулого, зокрема Я.А. Коменського, О.І. Духновича, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, філософської спадщини Г.С. Сковороди та ін.

Важливо також спрямувати здобувачів освіти на вивчення сучасних творів: з філософії та методології освіти В.П. Андрущенко, С.У. Гончаренка, Г.П. Васяновича, В.Г. Кременя, В.О. Огнев'юка та ін.; з проблем сучасного виховання І.Д. Бега, Л.О. Хомич, В.В. Каплінського, С.Г. Карпенчук; з теорії освіти дорослих О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янової, О.А. Самойленко; з професійної освіти – Р. С. Гуревича, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєвої, С.С. Вітвицької, З.Н. Курлянд, С. В. Лісової; з проблеми особистісного зростання – роботи С.Д. Максименка, Г.О. Балла, І.Д. Бега, Г. С. Костюка, В.В. Рибалка, А. Маслоу, Г.П. Шевченко; з проблем креативності та творчості – праці О.Є. Антоново, Дж. Гілфорда, Н.В. Кічук, Е.П. Торренса; з

проблем акмеології – О.В. Вознюка, В.М. Гладкової, Н.Г. Сидорчук, В.О. Огнев'юка та ін. Самореалізація здійснюється через практичну діяльність, зокрема різні проєктні завдання, кейс-завдання, вирішення педагогічних ситуацій, застосування інноваційних технологій, зокрема – інтерактивні, медіатехнології, інформаційно-комунікаційні технології. Майбутні педагоги впроваджують у педагогічну практику набуті знання, розвивають ціннісно-моральні якості, професійні вміння та навички.

Таким чином, відбувається процес неперервної самоосвіти та саморозвитку здобувачів вищої освіти впродовж життя. Тільки за цієї умови майбутні фахівці можуть набути професійну компетентність та педагогічну майстерність.

Література

1. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Вид-во 2-е доп. Житомир: Вид-во «Волинь». 2008. 232 с.
2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія / І.Д. Бех. Київ- Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.
3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.- метод. посібник. Київ. МАУП, 2000. 312 с.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во «Знання» України. 2011. 520 с.
5. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії / Г. М. Мешко: навч. посібник. 2-ге вид., стеротипне К. «Академвидав», 2012. 200 с.